

ler sebebiyle ileride halife olabileceğini kendisine hatırlatarak kan dökmemesini tavsiye etmiş ve Hz. Peygamber'in, "Kişi cennet kapısına kadar getirilip cennet kendisine gösterildikten sonra bile, haksız yere bir müslüman kardeşinin bir şişe kanını akıttığı için gerisin geri çevrilir" dediğini söylemiş ve onu uyarmıştır.

Zehebî onun *ifk** hadisesinde şahitliğine başvurulmuş Berîre olmadığını söylemektedir.

Bir rivayeti Nesâî'nin *es-Sünen*'inde yer alan Berîre'nin Yezîd b. Muâviye dönemine kadar (60-64/680-683) yaşadığı rivayet edilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *Mu'cem*, "berîre" md.; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳāt*, VIII, 256-261; İbn Abdülber, *el-İsṭi'âb*, IV, 249-250; Süheylî, *er-Ravzü'l-ünûf*, VI, 439; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 39; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 297-304; Safedî, *el-Vâfi*, X, 125-126; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, Beyrut 1967, VII, 298; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 251-252; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 403; a.mlf., *Fethü'l-bârî*, Kahire 1407/1987, VIII, 325; IX, 320-326; Süyûtî, *Şerhu Süneni'n-Nesâî* (Sünen içinde), Kahire 1348/1960, V, 164; Mehmed Zihni, *Meşâhîrü'n-nisâ*, İstanbul 1295, I, 121-122; Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ*, II, 129; J. Robson, "Barîra", *EJ* (Fr.), I, 1080.

EMİN ÂŞIKKUTLU

BERKA

(برقة)

Libya'da eski bir şehir ve bölge.

Cebeliahdar dağlarından Akdeniz'e doğru dik yamaçlarla inen Berka bölgesi bir yarımada şeklindedir. Batısında Büyük Sirte körfezi bulunur; üç taraftan deniz rüzgârlarına açık olması ve bol yağmur alması sebebiyle verimli bir araziye sahiptir. Yıllık yağış miktarı 350-500 mm. civarındadır. Bu yağmurlar birçok su kaynağını besler ve deniz kıyısı ile dağlar arasında kalan kademeli yüksek ovaları sular. Cebeliahdar (yeşil dağlar) denilen dağlar gerçekten yeşil bir bitki örtüsü ile kaplıdır. Ancak bu dağların tepesinden (868 m.) güney tarafına doğru inildikçe yağmurlar kesilir, bitki örtüsü zayıflar ve nihayet çöle girilir. Güney tarafta geniş Sahra hinterlandına sahip bulunan Berka, Kufra vahasını da içine alarak toplam 855.400 km²'lik bir sahayı kaplar. Ancak Libya yüzölçümünün (1.759.500 km²) hemen hemen yarısını içine alan topraklarıyla bu bölge sadece 291.350 kişilik bir nüfusu barındırır. Ilıman bir iklime sahip olan Berka'da sı-

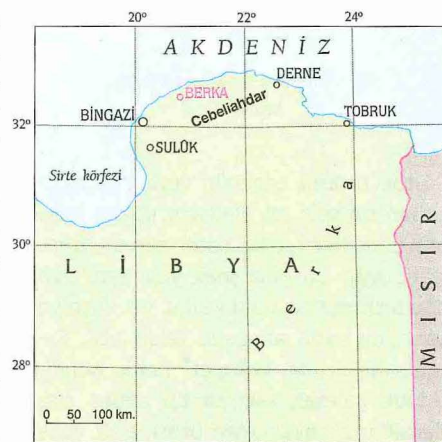
caklık ortalamaları kışın 13, yazın 26 derece civarındadır. Bölgede tarım ve hayvancılık da önemli yer tutar ve keçi boy-nuzu, incir, zeytin üretilir. Bölgenin merkezi olan batıdaki Bingazi ile doğudaki Derne en önemli şehirlerdir. Bingazi'nin 55 km. güneydoğusunda ve Derne'nin 60 km. güneyinde çöl başlar.

Bu bölge önceleri, milâttan önce VII-V. yüzyıllar arasında Grekler tarafından kurulan beş koloniden dolayı Pentapolis (Gr. "beş şehir"), daha sonra ise en kuzeydeki Cyrene'den (Şahat) kaynaklanan Cyrenaica adıyla anılmıştır; bölgeye Batı'da bugün de Cyrenaïque, Cirenaica denilmektedir. Halen yerinde Merc şehrinin bulunduğu eski Barkè (Berka) ve bütün Cyrenaica bölgesi İslâm fethinden önce İskenderiye'ye, o da diğer Kuzey Afrika bölgeleri gibi Bizans İmparatorluğu'na bağlı idi. Hz. Ömer devrinde İskenderiye'yi 21 yılı Şevval ayının (Eylül 642) sonlarına doğru fetheden İslâm orduları kumandanı Amr b. Âs, Kuzey Afrika kıyıları boyunca batıya doğru fetihlerini genişletmek ve İslâm'ı yaymak gayesiyle Berka'ya yöneldi. Böylece önceleri Dimaşk ve Mısır'ı hedef alan İslâm fetihleri Kuzey Afrika'ya dönmüş ve sırasıyla Berka, İfrikiyye, Mağrib (Tunus, Cezayir, Fas) bölgelerine ve oradan da Avrupa'da Endülüs'e ve Güney Fransa'ya ulaşmıştır. Amr b. Âs Mısır'ın fethini tamamlamadan önce keşif için Ukbe b. Nâfi'i Berka taraflarına yollamıştı. Ordusu ile Berka'ya geldiğinde ise bura halkına barış yapmak üzere haber gönderdi, onlar da teklifi kabul ederek İslâm ordusuyla savaşmadılar. Yapılan anlaşmada Berka'nın her yıl cizye olarak 13.000 dinar

ödemesi kararlaştırıldı ve Berkalılar bu cizyeyi kendilerine bir vergi toplayıcısı gönderilmeden düzenli olarak Mısır valisine gönderdiler. Belâzürî Vâkîdî'den naklen Amr b. Âs'ın, "Hicaz'da mal ve mülküm olsaydı dahi Berka'ya yerleşirdim; zira ondan daha huzurlu ve daha sakın bir yer bilmiyorum" dediğini yazmaktadır (*Fütûh*, s. 322). Berka'da yaşayan halk, devamlı şekilde vahalar arasında dolaşan Berberîler'den oluşuyordu ve en önemli kabileleri Luvâte, Hüvâre, Nefûse ve Evrebe idi. Berka'yı fetheden müslümanlar şehrin surlarını yıktılar. Müslümanlar sayıca az olduklarından, çok süratli gelişen ve yayılan ilk fetihlerde her kaleyi muhafız bırakmak imkânı bulamadıkları için şehirlerin surlarını yıkarak halkını tekrar savunmaya geçmekten mahrum bırakma yolunu seçmişlerdir. İslâm sınırları içine katıldıktan sonra Berka'nın idaresi ashtapan Ruveyfa' b. Sâbit'e verildi. İlkçağ'dan beri Nil'den batıya doğru giden ve Ortaçağ'da Haçlılar'la istilâ ordularının da kullandıkları kervan yolları sayesinde Sahrâ vadileriyle temasta bulunan Berka, dört asırlık bir süre zarfında yüksek sayılabilecek bir refah seviyesine erişti. Bu arada yerli Berberîler de Araplar'la karıştı.

XI. yüzyılda Mısır'dan gelerek Kuzey Afrika'ya yayılan Hilâlî istilâsı yüzünden Berka tamamıyla harap oldu; İbn Haldûn'un zamanında (XIV. yüzyıl) köyler dahi tamamen yıkılmıştı. Göçebe halk geçimini arpa ekerek temin ediyordu. Sonradan burada Merc adlı bir köy kuruldu. Tarih boyunca Mısır'a bağımlı olduğu görülen Berka bölgesi, Mısır'ın Osmanlılar tarafından fethinden sonra bu idareye bağlandı ve 1711-1835 yılları arasında Trablusgarp'ta hüküm süren Türk asıllı Karamanlı ailesine mensup valilere tâbi oldu. 1840'ta Osmanlılar Merc köyünün yanındaki bir tepe üzerine kale inşa ettiler ve Merc'i Bingazi mutasarrıflığına bağlı bir kaza olarak teşkilâtlandırıdılar. Kasaba kalenin bulunduğu tepenin eteğinde 30 x 12 km. ebadındaki bir çukur bölgede denizden 285 m. yükseklikte yer alıyordu ve nüfusu XX. yüzyılın başlarında, buradaki Osmanlı garnizonu da dahil olmak üzere 1000 kişiyi geçmiyordu. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Berka bölgesi büyük Senûsî hareketinin etkisi altında kaldı. 1897'de bölgeye gelen Girit müslümanları eski Apollonia'nın bulunduğu yerde Sûsa Limanı'nı (Mersâ Sûsa) kurdular.

Berka

İtalyanlar, 1911'de Bingazi ve Trablus'u işgal ettikleri günden 1931 yılı sonuna kadar bedevîler ve Senûsîler'le devamlı mücadele içinde olmuşlardır. 29 Eylül 1911'de Osmanlılar'a karşı savaş ilân eden İtalya 3 Ekim'de Trablusgarp'a asker çıkardı. Balkanlar'daki karışıklıklarla meşgul bulunan Osmanlı Devleti Kuzey Afrika topraklarında etkili olamıyordu. Ancak buralardaki direniş İtalya'nın düşündüğünden farklı çıktı ve İtalyanlar, sahillerden içeri çekilen Binbaşî Enver (Paşa) ve Kolağası Mustafa Kemal (Atatürk) kumandasındaki Türkler'le onlara katılan Libyalılar karşısında çok zorlandılar. Balkan savaşlarının başlaması üzerine 18 Ekim 1912'de Trablusgarp'a muhtariyet verilmesi şartıyla Uşi'de yapılan Osmanlı - İtalyan antlaşması gerçekte bölge halkını bağlamadı; Libyalılar'la İtalyan kuvvetleri arasındaki mücadele sürüp gitti. 20 Nisan 1913'te Merc kasabası İtalyanlar tarafından işgal edildi ve diğer şehirler gibi 1942 yılına kadar onların idaresinde kaldı.

Berka bölgesinde hâkim bir güç olan Senûsîler, Uşi Antlaşması'ndan sonra Trablus ve Bingazi yöresine nâib-i saltanat olarak tayin edilen Seyyid Ahmed eş-Şerîf'in idaresinde İtalyanlar'a karşı mücadelelerini sürdürdüler. Seyyid Ahmed'in kardeşi Seyyid Safiyyüddin es-Senûsî özellikle Sirte bölgesinde başarılı oldu. Balkan Savaşı dolayısıyla bölgeye yaptığı yardımlara ara veren Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine tekrar devreye girdi ve Nuri Paşa ile Abdurrahman Azzam'ı Berka'da mücadelesini sürdüren Senûsîler'in yardımına gönderdi. Seyyid Ahmed eş-Şerîf Berka'nın emirliğini Seyyid Muhammed İdrîs'e verdi. I. Dünya Savaşı sonunda Sevr Antlaşması'yla Osmanlı Devleti'nin Trablus ve Bingazi'deki bütün haklarından vazgeçmesi üzerine Libyalılar tamamen yalnız kaldılar ve İtalyanlar 1922'de faşist idarenin iş başına gelmesiyle Berka'da tutumlarını sertleştirdiler. Berka Emîri Muhammed İdrîs'i temsil eden Ömer el-Muhtâr İtalyanlar'ın zulüm decesine varan muamelelerine karşı mücadelesine devam etti. Kesin sonuca ulaşamayan İtalyanlar Senûsî merkezlerinden Cağbûb ve Câlû'yu 1927'de işgal ettiler; 1931 yılına kadar mücadelelerini sürdüren Ömer el-Muhtâr yakalanarak idam edildi.

İtalyanlar ilk olarak Merc'e yerleşmişler, daha sonra Cebeliahdar'a doğru ya-

yılmaya başlamışlardır. Bu arada bölgede 1934-1939 yılları arasında on iki yeni yerleşim merkezi kurulmuştur. 9 Ocak 1939'da tekrar Cyrenaica adı verilen Berka bölgesi Trablus gibi İtalyan toprakları ile birleştirildi. Bundan sonra İtalyanlar bölgede tarım faaliyetlerini geliştirdiler ve zeytin ile şaraplık üzüm yetiştiriciliğine ağırlık verdiler. Yaptıkları modern faaliyetlerin başlıcası, Bingazi ile Merc ve Sulûk (164 km.) arasında işletmeye konulan demiryoludur. Batıda ve kuzeyde geniş yolların açılması hem bölgeye medeniyet getirmeye yardımcı oldu, hem de sömürge kuvvetlerinin içerilere nüfuzunu kolaylaştırdı. Cebeliahdar köylerine su, yol, hastahane, postahane gibi hizmetler götürüldü. II. Dünya Savaşı sırasında İtalyanlar bölgeyi İngilizler'e karşı savunamadılar; nihayet İngiliz ordusu Kasım-Aralık 1942'de bölgeye yerleşti ve böylece İngiliz askerî idaresi başladı. İngilizler'in bölgedeki idaresi daha değişik bir yönde gelişti. Senûsîler'in lideri Muhammed İdrîs el-Mehdî Berka'ya emîr tayin edildi ve 1951'de de Libya Federal Birliği'nin başına geçerek kral oldu (I. İdrîs). O devirde Libya Federal Birliği'nin sınırları içine Berka (Cyrenaica), Trablus ve Fizan giriyordu. Kısa sürede İtalyanlar'ın başlattığı ziraî faaliyetler son buldu ve az miktarda üretilen arpa dışında üretim hemen hemen durdu. Bingazi'de kurulmuş olan balık konserve fabrikaları, üzümden meşrubat imal etme ve ayakkabıcılık tesisleri dışında bir sanayi görülmedi. Bölgeden dışarıya yapılan ihracat sadece koyun, yün, deri ve benzeri şeylerle sınırlı kaldı.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısr* (Âmir), s. 229; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 321-323; Ebû Ubeyd el-Bekrî, *el-Mağrib fî zikri bilâdi İfrîkiyye ve'l-Mağrib*, Cezayir 1911, s. 11; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, I, 8; Aziz Samih, *Şimâli Afrika'da Türkler*, İstanbul 1936-37, I, 5; II, 256; Hüseyin Mü'nis, *Fethu'l-'Arab li'l-Mağrib*, Kahire 1947, s. 50-56; N. A. Ziadeh, *Barka*, Beyrut 1950; Tahir Ahmed ez-Zâvî, *Târîhu'l-fethi'l-'Arabî fî Libyâ*, Beyrut 1972, s. 39-44; Jamil M. Abu'n-Nasr, *A History of the Maghrib*, Cambridge 1980, s. 309-313, 377 vd.; Seyyid Abdülazîz Sâlim, *Târîhu'd-devleti'l-'Arabîyye*, İskenderiye, ts. (Müessesetü Şebâbi'l-câmia), s. 221-222; a.m.f., *Târîhu'l-Mağrib fî'l-'aşri'l-İslâmî*, İskenderiye 1982, s. 55, 532-534; *The Middle East and North Africa*, London 1985, s. 584-585; *Mv. M* (Mülhak), IV, 229; G. Yver, "Berka", *IA*, II, 550-552; J. Despois, "Barça", *EI*² (İng.), I, 1048-1050.

MUSTAFA L. BİLGE

BERKÂNÎ

(البرقانی)

Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed
b. Ahmed el-Hârizmî el-Berkânî
(ö. 425/1034)

Hadis ve fıkıh âlimi.

336'da (948) Hârizm'e bağlı Berkan kasabasında doğdu. Küçük yaşta yörenin âlimlerinden ders alarak tahsil hayatına başladı. Önceleri daha çok fıkıh ilmine ilgi duydu. Daha sonra büyük bir hevesle hadis ilmine yöneldi. Bağdat, Cürcân, Herat, İsferyân, Nisâbur, Merv, Dimaşk ve Mısır gibi ilim ve kültür merkezlerine giderek Dârekutnî, Ebû Alî es-Savâf, Ebû Bekir el-Katîf, Ebû Bekir el-İsmâîlî vb. muhaddislerden hadis okuduktan sonra Bağdat'a yerleşti ve burada hadis dersleri vermeye başladı. Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Abdullah es-Sürî, Ebû Bekir el-Beyhakî, Ebû İshak eş-Şîrâzî gibi tanınmış muhaddisler talebeleri arasında yer aldılar.

Berkânî'nin, gönlündeki Allah sevgisine gölge düşürmesinden endişe ederek, hadis ilmine karşı beslediği aşırı sevgiden kurtulmak maksadıyla kendisi için Allah'a dua edilmesini istediği rivayet edilir. Aynı zamanda iyi bir fıkıh ve dil bilgini olan Berkânî'nin güvenilir kişiliği, kuvvetli hâfızası, kıvrak zekâsı, hadis tahammül*ü ve edâ*sında gösterdiği titizlik ve ciddiyetten övgü ile bahsedilmektedir. İleri gelen talebelerinden Hatîb el-Bağdâdî ondan daha güvenilir bir hadis âlimi görmediğini, Ebû'l-Velîd el-Bâcî de sika ve hâfız olduğunu söylemektedir.

Berkânî, takvâsı ve ibadete düşkünlüğü ile de meşhurdur. Vefatından birkaç gün önce yaklaşmakta olan **haram aylar***dan recebde ölmesi için Allah'a dua etti. Duası kabul edilmiş olmalı ki 425 Recebinin ilk günü (22 Mayıs 1034) Bağdat'ta vefat etti ve kalabalık bir cemaatin iştirakiyle Mansûr Camii'nde kılınan cenaze namazından sonra cami civarındaki mezarlığa defnedildi.

Eserleri. 1. *el-Müsned. Müsnedü'l-Hârizmî* diye de anılan eser *Şahîh-i Buğâ-rî* ile *Şahîh-i Müslim*'deki hadisleri ihtiva etmesi sebebiyle **el-Cem' beyne's-sahîhayn*** nevine girmektedir. Bilinen yegâne nüshası Haydarâbâd'da Âsafiye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Hadis,